

Вакуленко Олександр Федорович,
заступник Голови Національної
поліції України - начальник
Головного слідчого управління

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАЇЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Правоохоронні органи, захищаючи інтереси громадян і суспільства, покликані забезпечити контроль за дотриманням усіма суб'єктами господарювання законодавства, норм і правил господарської діяльності. Маючи право самостійно визначати напрями ведення бізнесу та розподіляти доходи, суб'єкти господарювання зобов'язані дотримуватись чинного законодавства, фінансово-економічних та організаційних зобов'язань, встановлених державою [1, с. 170].

Процес організації та розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є досить специфічним. Він ґрунтується на знанні бухгалтерського обліку, економіки, значного обсягу відповідних нормативних документів.

Водночас яким би високоосвіченим та добре підготовленим за своєю спеціальністю не був суб'єкт діяльності з виявлення та розслідування злочинів у сфері економічної діяльності, він завжди залишається фахівцем вузького профілю. За межами його професійних знань і навичок лежить багато чого з того потенціалу науки, техніки, ремесел, мистецтва, чим він належним чином не володіє. Тому в усіх необхідних випадках він вправі й повинен вдаватися до допомоги фахівців під час вирішення питань, які належать до їх компетенції. Необхідність у залученні фахівців неюридичного профілю виникає тоді, коли власні можливості, знання, доступні методи й технічні засоби пізнання суб'єкта такої діяльності, навички застосування таких засобів та методів виявляються недостатніми для ефективного збирання, аналізу, оцінки й використання інформації, встановлення конкретних фактів, виявлення прихованих зв'язків,

властивостей, ознак досліджуваних об'єктів, виконання інших завдань [2].

Зазвичай співробітники органів досудового розслідування не володіють ґрунтовними знаннями в цій сфері, що, відповідно, спричиняє низку проблем правозастосовного характеру (неправильна кваліфікація діяння, труднощі в збиранні, перевірці та оцінці доказів-документів тощо).

Таким чином, важливим напрямом у розслідуванні цієї категорії кримінальних правопорушень, встановленні обставин предмета доказування стає використання спеціальних економічних (бухгалтерських) знань.

Поняття спеціальних знань не можна ставити в залежність від того, чи володіють ними конкретні особи. Їх зміст не слід визначати лише через протиставлення загальновідомим і загальнодоступним знанням. Незважаючи на те, що саме поняття «спеціальні» є певним протиставленням поняттю «загальні», коли йдеться про встановлення обставин предмета доказування, тобто фактичних обставин, які мають кримінально-правове та процесуальне значення, цього очевидно недостатньо.

Отже, розмежування загального та спеціального знання фактично є проблемою визначення критеріїв потреби (необхідності) у спеціальних знаннях, що, відповідно до норм КПК України, у більшості випадків визначається на розсуд слідчого, прокурора, судді.

Цей розсуд, зокрема не лише стосовно судової експертизи [3, с. 7], а й інших форм використання спеціальних знань, повинен ґрунтуватися на таких об'єктивних передумовах: 1) правова - включення до норми матеріального права, що підлягає застосуванню, спеціальних елементів у визначеній формі; 2) спеціальна - рівень розвитку наукових знань, що дає змогу завдяки певним методикам встановлювати необхідні обставини; 3) логічна - наявність зв'язку між можливим предметом експертизи (іншої форми використання спеціальних знань) та обставинами, що мають правове значення в кримінальному провадженні.

Зазначені передумови зумовлюють активне використання спеціальних економічних (бухгалтерських) знань під час

досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. За допомогою цих знань відбувається встановлення фактів, зокрема неправильної планової політики підприємства, відображення недостовірних результатів діяльності у фінансових документах, необґрунтованого створення та використання грошових фондів, одержання кредитів та їх використання тощо.

Таким чином, спеціальні економічні знання передбачають знання, уміння та навички у сфері економічної діяльності, володіння методиками всіх видів економічного аналізу, що використовуються для виявлення порушень у сфері господарської діяльності. Відносно самостійну, суміжну галузь знань становлять спеціальні бухгалтерські знання, які використовують з урахуванням теорії та практики судової бухгалтерії, що виникла внаслідок криміналістичної адаптації окремих положень економічних наук, зокрема бухгалтерського обліку, для потреб правоохоронних органів під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Як відомо, особливістю економічних злочинів є їх прихований характер, неочевидність відповідних суспільно небезпечних дій. Причому особливою складністю вирізняється встановлення доходів, одержаних злочинним шляхом; параметрів здійснення забороненої законом економічної діяльності; фальсифікацій у документах бухгалтерського обліку та звітності тощо.

Така складність зумовлена, зокрема, тим, що в слідовій картині конкретного економічного кримінального правопорушення (у її явній складовій, тобто те, що може бути зафіксовано під час огляду документів), як правило, відображається не весь процес об'єктивної сторони цього правопорушення. Відповідно, значна частина ознак складу конкретного кримінального правопорушення у сфері господарської діяльності може бути встановлена лише в результаті проведення відповідних спеціальних досліджень і судових експертиз.

Список використаних джерел

1. Рожнова В. В. Сутність і правова природа ревізій у кримінальному процесі / В. В. Рожнова // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - № 12. - С. 170-173.

2. Янюк Ю. Т. Проблеми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у сфері економічної діяльності [Електронний ресурс] / Ю. Т. Янюк // Питання сучасної науки та освіти : матеріали наук. конф. - Режим доступу: <http://intkonf.org/yanyuk-yut-problemi-vikoristannya-spetsialnih-znan-pri-rozsledovanii-zlochiniv-u-sferi-ekonomichnoyi-diyalnosti/>. - Назва з екрана.

3. Сахнова Т. В. Судебная экспертиза / Т. В. Сахнова. - М. : Городец, 1999. - 368 с.